

İDRİSÎ, Abdurrahman b. Muhammed

BİBLİYOGRAFYA :

Sehmî, *Târîhu Cûrcân* (nşr. Muhammed Abdülmu'îd Han), Beyrut 1407/1987, s. 260, 450; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, X, 302-303; Necmeddin en-Nese'î, *el-Kand fi zikri 'ulemâ'i Semerkand*, Riyad 1412/1991, s. 12-14, 240; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 160, 214, 265; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, I, 289; II, 415; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 252; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 226-227; a.m.f., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1062-1064; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 354; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, II, 68, 136; XII, 411; a.m.f., *Lisânü'l-Mizân*, I, 346; Sehâvî, *el-'lân bi't-tevbih*, s. 247, 265; *Keşfü'z-zunûn*, I, 281, 296; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 175; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 210; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifin*, V, 188; VI, 140; Sezgin, *GAS*, I, 352; Zirikî, *el-A'lâm* (Fet-hullah), III, 225; IV, 121.

ALİ YARDIM

İDRİSÎ, Muhammed b. Abdülazîz

(محمد بن عبد العزيز الإدريسي)

Ebû Ca'fer Cemâlüddîn Muhammed
b. Abdil'azîz el-Hâşimî
(ö. 649/1251)

Tarihçi ve hadis âlimi.

568 (1173) yılında Yukarı Mısır'daki (Sa'îd) Kûs şehrinde doğdu. Fas İdrîsî şehirlerinden olan babası Fas'tan Mısır'a göç etmiş ve Kûs'un Fâyvaîş köyüne yerleşmişti. Burada başladığı öğrenimini Kahire'de tamamlayan İdrîsî tarih, hadis, edebiyat ve nesep ilmi sahalarında kendini yetiştirdi. Günümüze ulaşan tek eseri *Envâru 'ulüvvi'l-ecrâm*'da başta babası Abdülazîz olmak üzere Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefî, Abdüllatîf el-Bağdâdî, Ebû Muhammed İbnü'l-Cevzî ve Fâtıma bint Sa'd el-Hayr'ı hocaları arasında zikretmektedir. En meşhur talebeleri ise Ebû Sâdık b. Reşidüddin el-Attâr, Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî ve Ahmed b. Yûsuf el-Erbilî'dir.

Kahire'de Ömeriyye Medresesi'nde müderrislik yapan İdrîsî döneminin önemli muhaddislerinden sayılır. Ancak bu konuda eseri olup olmadığı bilinmemektedir. Günümüze sadece Mısır piramitleriyle ilgili eseri ulaştığından tarihçilik yönüyle meşhur olmuştur. Şahsen tanıdığı ve piramitlerle ilgili eserinden önemli ölçüde faydalandığı İbn Memmâtî'ye yakınlığının onu bu konu üzerinde çalışmaya sevk ettiği söylenebilir. İdrîsî Kahire'de vefat etti.

Kendisine Mısır piramitleri tarihçisi unvanını kazandıran *Envâru 'ulüvvi'l-ecrâm fi'l-keşf 'an esrâri'l-ehrâm* adlı eserini İdrîsî, 623 (1226) yılında Abbâsî Halifesi Zâhir- Biemrillâh'ın Eyyûbî Sultanı el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'e gönderdiği

elçilik heyetinin başında bulunan Ebû Muhammed İbnü'l-Cevzî ve arkadaşlarının isteği üzerine telif etmiştir. Müellif, onların bu arzusunun yerine getirmek için, daha önce kaleme aldığı Mısır tarihiyle ilgili üç eserinden derleme yaparak bu kitabı hazırladığını söyler (*Envâru 'ulüvvi'l-ecrâm*, s. 2-4, 113). İdrîsî Mısır tarihiyle ilgili Arapça kaynaklardan da istifade etmiştir. Sa'îd b. Ebû Meryem Hakem'in (İbn Ebû Meryem) *Târîhu kudûmi'l-Me'mûn Mısr'ı*, Ebû Zeyd el-Belhî'nin *Şuverü'l-ekâlîm'i* (*Takvîmü'l-büldân*), Ebû Abdurrahman el-Utekî'nin *et-Târîhu'l-câmî'i*, Kudâî'nin *Kitâbü Hıta'tı Mısr'ı* ile İbn Zülâk ve Ömer b. Muhammed b. Yûsuf el-Kindî'nin eserleri müellifin kaynaklarının başında gelmektedir. Günümüze ulaşmayan bu çalışmaların yanında *Kitâbü'l-Cevhereti'l-yetîme fi ahbâri Mısr el- Kadime*, *Kitâbü Matla'i't-tâli'i's-sa'îd fi ahbâri's-Şa'îd*, *Kitâbü'l-Edvâr ve'l-feterât* (a.g.e., s. 4 vd., 52) adlı eserlerle İbrâhim b. Vasîfşâh'ın *Târîh*'inden, Ebû's-Salt ed-Dânî ve İbn Memmâtî'nin piramitler hakkındaki risâlelerinden de faydalanmıştır.

İdrîsî'nin kitabı, piramitler hakkında sistematik ve muhtevalı bilgiler ihtiva eden ilk Arapça eserdir. Bir mukaddime ile yedi bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde müellif, eskiden yaşamış olan milletlerin bıraktıkları eserleri incelemenin

Muhammed b. Abdülazîz el-İdrîsî'nin *Envâru 'ulüvvi'l-ecrâm* adlı eserinden bir sayfa (Manchester John Rylands Library, MS, nr. 262, vr. 3*)

ve bunlardan ders almanın önemine temas etmiş, ikinci bölümde piramitleri ziyaret eden peygamberler, sahâbîler, halifeler, yöneticiler ve âlimlerden bahsetmiş, üçüncü bölümde piramitlerin bulunduğu bölgenin topografisi ve piramitle ulaşan yollar hakkında bilgi vermiştir. Diğer bölümlerde sırasıyla piramitlerin inşa tarihi, yapı malzemeleri, piramitlerin içindeki gizli hazinelerden bahsetmiş, son bölümde ise piramitler hakkında yazılan şiirleri aktararak bunların açıklamasını yapmıştır.

Altı nüshası günümüze ulaşan eserin (buldukları kütüphaneleri için bk. *Envâru 'ulüvvi'l-ecrâm*, neşreden giriş, s. 16) en eski yazması Manchester'dadır (John Rylands Library, MS, nr. 262). Abdülkâdir el-Bağdâdî (ö. 1093/1682) kitabın okunamayacak hale gelmiş bir nüshasını bulmuş, bu nüshayı tashih ederek *el-Mak-sadü'l-merâm fi 'acâ'ibi'l-ehrâm* adını verdiği eserini kaleme almıştır. Bu eserin Bağdâdî'nin oğlu Muhammed tarafından yazılan nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Şehid Ali Paşa, nr. 2733). Kitap önce Ursula Sezgin tarafından Manchester nüshasından tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır (Frankfurt 1988). Nâsir, diğer beş yazmanın Bağdâdî'nin kullandığı nüshadan istinsah edildiği kanaatinde (İdrîsî'nin kullandığı nüshadan istinsah edildiği kanaatinde) (*Envâru 'ulüvvi'l-ecrâm*, neşreden giriş, s. 9). Ulrich Haarmann, eserin Princeton nüshasını esas alıp diğer beş nüsha ile karşılaştırmak suretiyle tenkitli neşirini yapmıştır (Beyrut 1991). İdrîsî'nin ayrıca *el-Müfîd fi zikri men de-ħale's-Şa'îd* adlı tamamlanmamış bir kitabının olduğu kaydedilmektedir (Ca'fer b. Sa'leb el-Üdfüvî, s. 536).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülazîz el-İdrîsî, *Envâru 'ulüvvi'l-ecrâm fi'l-keşf 'an esrâri'l-ehrâm* (nşr. Ursula Sezgin), Frankfurt 1408/1988, neşreden giriş, s. 5-17; Ca'fer b. Sa'leb el-Üdfüvî, *et-Tâli'u's-sa'îdü'l-câmî'i esmâ'e nücebâ'i's-Şa'îd* (nşr. Sa'd M. Hasan), Kahire 1966, s. 179 vd., 535 vd.; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 262; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, Kahire 1299, I, 319; *Keşfü'z-zunûn*, I, 194; II, 177; De Slane, *Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1883, s. 398, 399; Brockelmann, *GAL*, I, 630; *Suppl.*, I, 879, 880; George Vajda, *Index général des manuscrits arabes musulmans de la Bibliothèque Nationale de Paris*, Paris 1953, s. 261; Nazîf Hoca, "Abdalqâdir b. 'Omar el-Bağdâdî'nin Eserleri", *ŞM*, IV (1961), s. 119-145; P. M. Holt, "Das Pyramidbuch des Abû Ga'fer al-İdrîsî", *BSOAS*, LV/1 (1993), s. 129-130; Ulrich Haarmann, "al-İdrîsî", *El' Suppl.* (İng.), s. 407-408; Mehdi Selmâsî, "İdrîsî", *DMBİ*, VII, 341-342.

NASUHI ÜNAL KARAARSLAN